

Н. Д. Краснянська

Одеський державний екологічний університет

РОЛЬ НРУ В РОЗВИТКУ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Проблема міжнаціональних відносин посідає одне з найперших місць серед проблем сучасності. Сам факт існування понад 2000 національно-етнічних спільностей свідчить про наявність особливого типу соціальних відносин, що характеризуються як відносини міжнаціональні. Життя засвідчує, що міжнаціональні відносини — це міцний сплав національного й політичного. Головними в міжнаціональних відносинах є проблеми рівноправності й підлеглості; нерівності економічного, культурного розвитку; міжнаціональної ворожнечі, розбрату, недовіри й підозри на національному ґрунті. Світова практика виробила лише один — демократичний спосіб урегулювання міжнаціональних відносин, який передбачає забезпечення вільного волевиявлення націй, реалізацію їх законних прав на життя, відносини з іншими націями на основі рівності.

Споконвіку на території України живуть люди різних національностей, і сьогодні проживає близько 130 національностей. Корінний і найчисельніший етнос — українці (37,4 млн, або 72,7 %). Іноетнічне населення нараховує 14 млн осіб, або 27,3 % від усього населення України.

З часу свого утворення, у 1989 році НРУ велику увагу приділяє національному питанню, міжнаціональним відносинам. У Першій програмі Руху зазначено, що одним з найважливіших завдань його діяльності є демократичне і справедливе вирішення проблем відносно життя і розвитку українського народу, забезпечення його рівності з іншими народами, захист національних потреб усіх національностей, які проживають в Україні. Також підкреслювалось, що національне і інтернаціональне можуть існувати тільки в нерозривній єдності. Немає дійсного інтернаціоналізму там, де зневажають національні права і інтереси, і немає дійсного патріотизму там, де враховуються тільки вузькі національні права і інтереси, говориться про те, що зближення і взаємозбагачення націй не мають нічого спільного з їх «злиттям», асиміляцією, денационалізацією. На-

ції як суб'єкти суспільного життя створюють загальну людську цивілізацію. Всякі штучні і насильні методи інтеграції Рух розглядає як злочин проти людства, як посягання на духовне багатство і різноманітність людської спільності [1]. Виступаючи за повагу до національної гідності, Рух у своїх програмних документах пропонує розвиток мов, самобутніх культур усіх національностей, що населяють Україну. В розділі «Культура. Мова. Наука» зазначається, що відкритість української культури, її сприйнятливість до всіх духовних здобутків людства, включення в загальносвітовий культурний процес — важлива передумова справжнього національного відродження. Категорично заперечувалася будь-яка дискримінація, проповідь між-національної, релігійної та будь-якої іншої ворожнечі і насильства [2]. На установчому з'їзді НРУ були прийняті резолюції та звернення до представників інших національностей — «Заява з'їзду на підтримку прагнень кримсько-татарського народу», звернення «К русскому населению Украины», «Проти антисемітизму», «До всіх неукраїнців на Україні». Так наприклад, у зверненні «До всіх неукраїнців на Україні» говорилося: «Наши братья евреи, белорусы, болгары, немцы, греки, крымские татары, гагаузы, цыгане, ассирийцы, другие народы! Национальное возрождение на Украине для вас, погранных в годы сталинщины, только начинается. Так полностью и безусловно мы солидарны с вами, желаем вам всяческого добра. В рядах Руха вы всегда найдете полную поддержку и опору» [3]. Коли радикальне крило Львівської крайової організації на чолі з В. Морозом у лютому 1992р. висунуло вимогу щодо боротьби Руху за створення «України для українців», а його прихильники провели мітинги під лозунгами «Ніякої демократії! Демократам місце на деревах», ультра націоналістів було виключено з Руху.

Багато уваги делегати уставного з'їзду приділяли вирішенню мовного питання в Україні. Ця тема була провідною у виступах багатьох делегатів, які вважали необхідним надати українській мові статус державної. У Програмі зазначалося, що національна мова — основне джерело культури, підґрунтя національного існування народу, загальнолюдська цінність. Зникає національна мова — вмирає народ як нація. В освітній сфері Рух вважав за необхідне запровадити для всіх випус-

кників шкіл вступні іспити з української мови, для вузів республіки здійснити поступовий перехід на викладання в усіх середніх спеціальних та вищих навчальних закладах українською мовою; ввести практику вільного вибору батьками мови навчання; виступив за перегляд правових і моральних норм у підході до вирішення мовної проблеми [4]. 28 жовтня 1989 року Верховна Рада Української РСР прийняла закон «Про мови в Українській РСР» та Постанову про порядок введення його в дію з січня 1990 року. Згідно з цим законом державною мовою вважалась українська мова, мови міжнаціонального спілкування — українська, російська та інші, мова актів органів державної влади і управління — українська і російська, мова роботи, діловодства і документації — українська. Одним із своїх головних обов'язків Народний Рух вважає необхідним домагатися реалізації в повному обсязі положення щодо державного статусу української мови та обов'язку держави забезпечити всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Абсолютизуючи українську мову як державну, Народний Рух виступає за розвиток мов та самобутніх культур всіх національностей, що населяють Україну [5].

23 лютого 1991 року Великою Радою Руху було схвалено Положення про Раду національностей НРУ. Вона захищала і представляла інтереси всіх націй, народностей та етнічних груп України, чії представники входили до Руху чи співпрацювали з ним. У Положенні про Раду національностей зазначалося, що Рада національностей має втручатися в усіх випадках, коли з боку влади чи інших громадських, політичних організацій проявляється дискримінація громадян за національною ознакою. Підкреслювалося, що розв'язання таких питань мало відбуватися виключно політичними, мирними засобами. Рада національностей розробляла та подавала до Верховної Ради, її президії, Всеукраїнських зборів Руху пропозиції щодо питань національного життя в Україні, захищала і представляла інтереси всіх націй, народностей та етнічних груп України, чії представники входили до Руху чи співпрацювали з ним. Вона відіграла визначну роль у розробці національної програми НРУ.

Вирішальне значення для становлення української нації та державності, для відродження і захисту прав і свобод представ-

ників усіх національностей — громадян України стало прийняття 24 серпня 1991 р. Акта проголошення незалежності України, а також прийняття Верховною Радою України 1 листопада 1991 року Декларації прав національностей України. Прийняттям Декларації Україна гарантувала всім національностям право на забезпечення їх традиційного розселення й існування національно-адміністративних утворень. У межах адміністративно-територіальних одиниць, де компактно проживає певна національність, згідно з декларацією, її мова може функціонувати поряд із державною мовою. Українська держава гарантувала усім національностям право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці центри й товариства мають право на вільні контакти зі своєю історичною батьківщиною. Громадянам кожної національності гарантувалося право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята та інше [6]. В 1991 р., 16–17 листопада в Одесі за ініціативою НРУ, Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів України та Комісії з питань суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин Верховної Ради України відбувся I Всеукраїнський міжнаціональний конгрес, який зібрав делегатів від 150 національно-культурних товариств України, дипломатів, спостерігачів та гостей. Конгрес прийняв резолюцію, а також звернення до всіх націй і національно-етнічних груп України [7]. На форумі виявилися важливі національні проблеми, які вимагали негайного рішення — необхідність відродження національних мов, створення національних шкіл, організацію повернення в Україну представників національностей, яких було незаконно депортовано. Оскільки культура народів нищилась на державному рівні, відродити її можна теж державними засобами. Голова Меджлісу кримсько-татарського народу вказав на те, що єдина гарантія їх прав — це незалежна демократична Україна. Ось чому кримські татари — чи не найзавзятіші прихильники ідеї української державності [8]. Представник Львівського російського товариства ім. А. Сахарова зазначив, що різноманітні чутки про розгул націоналізму та українізацію мають одну мету — відлучити росіян від процесу національного відродження [9]. На Конгресі найважливіші з проблем було втілено в прийнятій резолюції, яка окреслила го-

ловні напрямки діяльності товариств і вимагала від уряду вирішення національних проблем на державному рівні. Більшість делегатів Конгресу підтримали програму НРУ з національного питання, виступали за державну незалежність України.

НРУ відіграв надзвичайно велику роль у національно-визвольних процесах в Україні: прийняттю багатьох державотворчих демократичних рішень сприяла діяльність в парламенті фракції націонал-демократів опозиційної Народної Ради; прискоренню політизації суспільства та активізації національно-визвольних сил сприяли організовані Рухом багатотисячні маніфестації, збори, мітинги, політичні дискусії; пробудженню національної свідомості населення сприяла організована крайовими організаціями НРУ культурно-просвітницька робота. Ідею української державності підтримали представники національних меншин. У результаті розколу і департизації Руху на III з'їзді (березень 1992р.) понад 20 партій і громадських організацій провели установчий з'їзд Конгресу національно-демократичних сил України. Була підписана ключова Заява Конгресу, в якій підкреслювалося, що Україна є національною українською державою за формою, мовою, атрибутикою, структурою влади і за змістом; вона — держава корінної української політичної нації, тобто всіх громадян України незалежно від національності [10].

Міжнаціональні відносини сьогодні набули особливого пріоритетного значення у політиці НРУ. Відбуваються якісні зміни в системі міжнаціональних відносин, які орієнтуються на утвердження принципів гуманізму, справедливості, національного суверенітету та рівноправ'я, за які боровся і бореться Рух. У новій редакції програми НРУ, прийнятій VI Всеукраїнськими Зборами Народного Руху України, зазначалося, що основою стабільності та розвитку українського суспільства є загальний консенсус щодо ідеї національної державності та демократії. Рух визнав, що своєю суспільною базою є весь український народ. Про важливе значення національних проблем для діяльності НРУ свідчить окремий розділ програми Руху, присвячений етнонаціональній політиці. У ньому зазначається, що етнополітика має здійснюватися на основі принципів загальної Декларації прав людини: кожна людина повинна мати всі права і свободи незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного

чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища; та на основі Декларації про державний суверенітет України. Вирішення міжетнічних проблем в загальному руслі економічної і соціальної політики держави можливо тільки при розвитку державницьких українських факторів, серед яких чільне місце займає українська мова та культура — говорилося у новій редакції програми НРУ [11]. Значний внесок зробив НРУ в розробку та прийняття нової Конституції України, яка була прийнята 28 червня 1996 р. Усім громадянам України, незалежно від національності, гарантується право користуватися і навчатися рідною мовою, розвивати національні свята, сповідувати свою релігію. Дискримінація за національною ознакою забороняється і карається законом [12].

Отже, упродовж своєї діяльності НРУ значну увагу приділяє вирішенню національного питання, удосконаленню міжнаціональних відносин. Головні засади національної політики НРУ спираються на демократичні заходи і процеси.

Література

1. Літературна Україна. — 1998. — 16 лютого
2. Народний Рух України за перебудову. Програма. Статут. — К.: Смолоскип, 1985. — С. 18–19
3. До всіх неукраїнців на Україні // Літературна Україна. — 1989. — 21 верес.
4. Народний Рух України за перебудову. Програма. Статут. — К.: Смолоскип, 1985. — С. 18–19
5. Народний Рух України: державність, демократія, реформи. Програма. Статут. — К.: Управління ідеології, агітації та пропаганди Народного Руху України, 1996. — С. 40–41
6. Декларація прав національностей України // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 31
7. Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Збірник документів і матеріалів / НАН України. / Ін-т. національних відносин і політології: Упоряд. М. І. Панчук та ін. К.: Наук. думка, 1994. — С. 538.
8. Радченко О. В. В сім'ї вільній, новій. І Всеукраїнський міжнаціональний конгрес // Народна газета. — 1991. — № 17. — С. 4.
9. Гончарук Г. І., Шановська О. А. Національна ідея і Народний Рух України: Монографія. — Одеса: Астропринт, 2004. — С. 111.
10. Літературна Україна. — 1992. — 25 березня
11. Народний Рух України: державність, демократія, реформи. Програма. Статут. — К.: Управління ідеології, агітації та пропаганди Народного Руху України, 1996. — С. 24, 40–41.
12. Конституція України. — К, 1996. — С. 5.